

УДК: 37.035:172.15:377

## ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ПТНЗ ЯК ОДНА З ОСНОВ ДУХОВНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

### Анотація

У статті здійснена спроба визначення поняття «духовність» та обґрунтована роль патріотичного виховання учнівської молоді професійно-технічних навчальних закладів як однієї з основ духовності українського суспільства.

**Ключові слова:** духовність, патріотичне виховання, учнівська молодь ПТНЗ.

### Аннотация

В статье предпринята попытка определения понятия «духовность» и обоснована роль патриотического воспитания ученической молодежи профессионально-технических учебных заведений как основы духовности украинского общества.

**Ключевые слова:** духовность, патриотическое воспитание, ученическая молодежь ПТУЗ.

### Annotation

In this article it was made an attempt to define the notion of "spirituality" and the role of patriotic education of youth at vocational schools as one of the foundations of spirituality of the Ukrainian society is examined.

**Keywords:** spirituality, patriotic education, students of vocational schools.

Сучасне українське суспільство характеризується процесами глобалізації та постійними новими трансформаціями. Зміни відчуваються у всіх сферах життя суспільства. Перетворення відбуваються й у сфері освіти, зокрема щодо професійно-технічних навчальних закладів. На сьогодні, спостерігається активний розвиток професійно-технічної освіти, який полягає у розширенні системи професійно-технічних навчальних закладів, збільшенні кількості учнів, модернізації матеріально-технічної бази тощо.

Становлення учнівської молоді відбувається у професійно-технічному навчальному закладі (далі – ПТНЗ), який є освітньо-культурним середовищем для життєдіяльності та функціонування учнівської молоді. На

сучасному етапі існує необхідність акцентувати увагу на категорії учнівської молоді, бо саме від неї залежить майбутнє становлення нашої країни. Мета ПТНЗ не просто випустити професійного, конкурентоспроможного, мобільного спеціаліста, а й виховати високо патріотичну особистість. Тому, у цих умовах, набуває актуальності проблема патріотичного виховання учнівської молоді, що є важливою запорукою успішного розвитку держави. У свою чергу, ПТНЗ може виступати осередком розвитку патріотизму учнівської молоді.

Глобалізаційні процеси несуть у собі загрозу, бо руйнуються традиційні українські складені віками устої, змінюються національна самосвідомість. Сьогоднішній учнівській молоді притаманні такі якості як байдужість, аморальність, бездуховність, прагматичність, егоїстичність, гедоністичне ставлення до життя. На сучасному етапі відбувається процес масового нігілізму, який полягає у запереченні українських національних звичаїв, обрядів, традицій, історії власної держави загалом. Нинішня молодь більш прагне до іноземного: переважають міграційні настрої, орієнтування на закордонне мистецтво, запозичення іноземних імен, свят, традицій, звичаїв і т.і. Таке становище потребує духовного становлення особистості. У зв'язку з цим, ми поставили за мету дослідити дефініцію «духовність» та виявити її роль у контексті патріотичного виховання учнівської молоді у ПТНЗ.

Основними завданнями були:

- 1) розкриття поняття «духовність»;
- 2) виявлення ролі патріотичного виховання учнів ПТНЗ як однієї з основ духовності українського суспільства.

Суттєві наукові здобутки щодо дослідження проблем духовності мають такі корифеї педагогіки як: А. Дістерверг, Я. Каменський, Й. Песталоцці, С. Русова, В. Сухомлинський та на сучасному етапі звертаються до проблеми духовності І. Бех, І. Зеліченко, І. Зязюн, О. Майкіна, М. Прищак, Г. Сагач, Е Сележан, С. Соловейчик тощо.

Розглядають проблему виховання в системі професійної освіти такі вчені як: В. Булавко, Я. Гнутель, Р. Гуревич, А. Лігоцький, І. Лікарчук, М. Пузанов, Г. Терещенко, С. Челишева, І. Сухніна та ін.

Дослідженням питання патріотичного виховання молоді займався ряд українських педагогів, а саме: Г. Ващенко; А. Духнович, В. Сухомлинський, С. Русова; О. Сухомлинська К. Ушинський. У своїх працях і наукових розробках названі автори висвітлюють актуальні для свого часу проблеми розвитку патріотичних почуттів як складової частини національної системи виховання, висувають ідею формування свідомого громадянина, патріота своєї Батьківщини.

Організацію виховання учнів в закладах ПТНЗ вивчають такі вчені як Р. Гуревич, І. Зязюн, Н. Ничкало, В. Петрович та інші.

Присвячують свої праці тематиці виховання сучасної патріотичної особистості А Афанасьєв, І. Бех, А. Бойко, В. Довбня, В. Дроговоз, І. Зязюн, А. Кузьмінський, В. Омеляненко, В. Матяшук, В. Ягупов тощо.

Вважаємо за доцільне, проаналізувати категорію «духовності». Поняття «духовність» тлумачиться словником етнокультури як «внутрішнє психічне життя людини, її моральний світ; моральний стан етносу, що визначається провідною (національною) ідеєю становлення, духовними прикметами, що визначають його життя й культурну творчість, поглядами та прагненнями його представників» [6, с. 209].

Психологічний словник трактує духовність як вищий щабель розвитку сформованої особистості, на якому основними мотиваційними-змістовими регуляторами її життєдіяльності стають вищі людські цінності [11].

У свою чергу, педагогічний словник розглядає «духовність» як «індивідуальну вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й ідеальної потреби жити й діяти «для інших» [4,с. 106]. Душевність як друга з потреб зіставляється з уважним, поважним, добрим ставленням до оточуючих, готовністю підтримати та прийти на допомогу у скрутну хвилину або

розділити радість. З душевністю також асоціюється потреба пізнання світу, своєї особистості, сенсу та призначення у житті [4, с.106]. Проаналізувавши дану категорію ми можемо зазначити, що формування духовності серед учнівської молоді є важливим завданням у навчально-виховному процесі ПТНЗ.

Аналізуюючи плюралістичність сучасних поглядів на явище «духовності» Й. Сележан робить висновок про те, що на формування духовного світу особистості істотний вплив мають такі явища життя як комп'ютеризація, роботизація, створення зброї масового знищення, явище «масової культури», жадова до речей тощо. У таких умовах зростає реальна необхідність удосконалювати суспільні відносини та розвивати духовність людей, так як існує загроза не тільки для особистості, а й для всього людства [10].

Влучно висловлюється науковець М. Пірен, що саме «бездуховність нації та її лідерів призводить до соціальних катаклізмів та трагедій особистого життя лідерів та мільйонів індивідів» [8, с. 219]. Науковець переконана у тому, що бездуховність призводить до деградації всього суспільства. Відчутна потреба спостерігається у нинішньому українському суспільстві, яке вимагає високо духовних особистостей.

У свою чергу, патріотичне виховання у ПТНЗ покликане сформуванню духовні цінності учнівської молоді. Духовні цінності учнів ПТНЗ мають бути покладені в основу їх патріотичного виховання, класифікація запропонована М. Боришевським, у якій він виділяє такі групи: моральні (доброта, справедливість, толерантність, щирість, взаємодопомога, власна гідність, відповідальність, принциповість та непримиренне ставлення до протилежних явищ дійсності); громадянські (патріотизм, уболівання за долю Батьківщини та готовність практичними справами її зміцнювати, усвідомлена потреба віддавати свої сили служінню співвітчизникам, вірність громадянському обов'язку, громадянська дисциплінованість, повага до державної мови); професійні, або діяльнісні (усвідомлення учнем своїх обов'язків щодо

активного і творчого навчання у ПТНЗ як одна з найвищих моральних і патріотичних цінностей), що є своєрідною квінтесенцією таких цінностей, як шанобливе ставлення до національно-історичних традицій і звичаїв українського народу, традицій свого навчального закладу; повага до ритуалів і символів ПТНЗ; творче ставлення до обов'язків учнів; прагнення постійно вдосконалювати свої професійні знання, навички та вміння; готовність до усвідомленого виконання конституційного обов'язку щодо захисту України у лавах Збройних сил; виявлення поваги до керівників і товаришів; намагання зміцнювати духовну єдність учнівських колективів тощо; світоглядні (національна ідея, ідеали та цінності українців тощо); інтелектуальні (здатність мислити критично й самокритично, спроможність плекати об'єктивні оцінки, погляди на різні явища, на саму людину, сенс її життя – як запорука здатності до самостійного вибору); естетичні (розвиненість естетичних смаків, відчуття прекрасного, вміння відрізнити справжню красу від імітацій, вульгарності); екологічні (глибоке усвідомлення неоціненого значення навколишнього природного середовища у життєдіяльності будь-якої людини й суспільства в цілому, бережливе ставлення до природи тощо); валеологічні (відповідальне ставлення до свого фізичного і психічного здоров'я, здатність до фізичного і духовного самовдосконалення) [1].

Патріотичне виховання учнівської молоді ПТНЗ покликане вирішити наступні завдання, серед яких З. Гасанов виділяє наступну систему завдань патріотичного виховання громадян: любов до Вітчизни та її багатонаціональному народу; патріотизм, який заключається у готовності служити Батьківщині, захищати її, поєднується з любов'ю до малої Батьківщини (рідна республіка, область, національний округ); поважне ставлення до всіх народностей країни, до їх історії, традицій, мови, культури, національної честі; любов до рідної мови, культури та історії свого народу; поважне ставлення до народу та розуміння його ролі в становленні та розвитку держави; повага до мови як важливого засобу міжнаціонального спілкування та взаємозближення; глибока повага до Конституції та інших

законів; повага до прав і свобод людини незалежно від статі, раси, національності, мови, походження, майнового та посадового положення, місця проживання й ставлення до релігії; глибока повага до загальних цінностей (злагода, безпека, можливість для кожного народу обирати свою долю, забезпечення прав та свобод особистості) тощо [3, с. 61]. Розв'язання перерахованих завдань сприятиме консолідації всього українського суспільства.

Формування духовності відбуватиметься через наступні принципи патріотичного виховання, зокрема В. Дроговоз виокремлює:

- принцип духовно-морального дійства (вшанування пам'яті загиблих воїнів);

- принцип духовно-морального занурювання у героїчне минуле свого краю, героїв малої Батьківщини;

- принцип вторинного емоційного переживання героїчних подвигів співвітчизників;

- принцип готовності до наслідування героїки патріотизму яскравих особистостей свого краю [5, с. 11]. Вважаємо необхідним виділити принцип «традиційності», на який звертає увагу А. Бойко, який полягає у відродженні традицій, науковець підкреслює значну роль народної творчості, мистецтва та літератури. Дослідниця переконана в тому, що виховання молодого покоління на основі національно-культурних традицій сприятиме формуванню патріотичної особистості, зокрема любові та поваги до своєї країни. А. Бойко зазначає, «що усі прогресивні традиції українського народу мають народознавчий, національно-культурний, високоморальний характер», тобто виховання на національно-культурних традиціях забезпечить процес відтворення позитивних моральних якостей та рис, які були закладені українським народом впродовж багатьох століть [2]. Низку вагомих принципів патріотичного виховання виділяють науковці В. Омеляненко та А. Кузьмінський, серед них:

- принцип демократичності;

- принцип прировідповідності;
- принцип гуманності;
- принцип неперервності;
- принцип індивідуальності та диференціальності;
- принцип виховання та життєдіяльності;
- принцип етнічності;
- принцип систематичності та послідовності;
- принцип культури відповідності;
- принцип поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самодіяльністю вихованців;
- принцип на позитивне в людині;
- принцип оптимальності виховного процесу [7].

Отже, моделюючи процес патріотичного виховання педагоги мають зважати на різноманітні аспекти забезпечення оптимальних умов для розвитку особистості. Використання перелічених принципів патріотичного виховання є необхідною умовою для ефективного навчально-виховного процесу та, зокрема, формування патріотизму учнівської молоді ПТНЗ. Принципи патріотичного виховання спрямованні на розвиток і становлення культурної, високоморальної, творчої та гармонійної особистості учня. Перераховані принципи повинні становити певну систему, яка б була єдиною та цілісною. Принципи патріотичного виховання впливають і відбиваються в усіх напрямках виховання та є пріоритетними течіями реформування виховання. Система принципів має бути взаємопов'язаною для того, щоб при застосуванні у сукупності отримати позитивний результат, так як кожен з принципів має вагомий вплив на виховний процес формування патріотичної особистості учня ПТНЗ. Особливістю ж виховання патріотично-налаштованого учня ПТНЗ є формування широкого кола світогляду, активної життєвої позиції, зацікавленості у розбудові держави, високої духовно-моральної культури. В основу ж мають бути покладені культурні та історичні цінності українського народу.

Науковець Й. Сележан виокремлює наступні напрямки, які спрямовані на виховання патріотизму та розвиток духовності, серед них:

- утвердження в масовій свідомості високих моральних цінностей, спрямованих на засвоєння духовної спадщини;
- сприяння ствердженню соціального оптимізму у світогляді;
- забезпечення духовно-морального розвитку населення, виховання високої політичної культури;
- запобігання негативному впливу на свідомість громадян негативної інформації, яка вміщує в себе елементи жорстокості, насильства, девіантної та антисоціальної поведінки;
- впровадження у свідомість молоді переваг здорового способу життя, формування культу соціально активної, здорової та духовно багатой особистості;
- активізації культурно-просвітницької та виховної роботи серед населення [10, с. 122].

Психолог М. Боришевський розробив модель зрілої особистості, сутність якої виражається через прояви саме духовності, серед яких: «інтерес до минулого рідного краю, прагнення збагнути величні, героїчні моменти в його історії, так і причини трагічних занепадів, страждань народу. Шана до видатних людей, героїв нації, які жертвовно служили народові, збагачували його культуру, науку, примножуючи внесок Вітчизни у скарбницю світової цивілізації» [9, с. 374]. На думку автора, активна участь молоді у збереженні та примноженні традицій народу, збагаченні його культури, мистецтва, науки забезпечить розвиток зрілої особистості. Отож, набуття соціальної зрілості особистості відбувається через інтерес до минулих історичних подій, політичну активність та суспільну діяльність.

Зміни у духовно-світоглядних орієнтирах учнівської молоді зумовлені впливом глобалізаційного суспільства, яке позначається на цінностях, поглядах, позиції молоді, руйнуючи набуті роками українські зв'язки, традиційні вірування, сучасна соціально-економічна ситуація в країні

призводить до безробіття молоді, нестабільності у завтрашньому дні, нереалізованості у професії тощо. Отже, можемо визначити, що важливим зовнішнім фактором виступає саме соціальне середовище, в якому знаходиться учень ПТНЗ.

Сучасне українське суспільство, яке переживає зміни в соціальній, економічній, політичній, культурній сфері відносин неабияк потребує освічених, відповідальних, самостійних, креативних професіоналів, які б могли достойно представляти країну на світовому рівні. Відтак зростає роль та необхідність виховання патріотичної позиції учнівської молоді, у нашому випадку, учнів ПТНЗ.

Так, трансформація українського суспільства накладає значний відбиток на сучасну учнівську молодь ПТНЗ. Формування патріотичної позиції учнівської молоді впливатиме не тільки на їх власне майбутнє, а й майбутнє всієї країни. У свою чергу, сформовані патріотичні почуття та збережені культурні традиції передаватимуть з покоління в покоління, що і слугуватиме основою міцної держави. Важливо у процесі патріотичного виховання відродити національне традиційне буття, моральність та культуру. Саме у процесі патріотичного виховання учнівська молодь буде здатна засвоїти духовні цінності та сформуватися як духовна зріла та патріотична особистість.

Вивчення наукової літератури, ознайомлення з дослідженнями даної теми переконують у необхідності дослідження проблеми патріотичного виховання учнівської молоді ПТНЗ, яке виступає як середовище формування соціально-мобільної та патріотичної особистості. ПТНЗ може впливати на виховання патріотичності, національної гордості, власної життєвої позиції, відповідальності, соціальної активності та здатний створити необхідні умови для становлення та розвитку патріотичної особистості. Для ефективного процесу виховання патріотичної особистості необхідно уміло організовувати педагогічну діяльність з урахуванням специфічних умов. Вміла соціально-

педагогічна організація процесу патріотичного виховання сприятиме активній патріотичній позиції учнівської молоді ПТНЗ.

Отже, патріотичне виховання учнів ПТНЗ необхідно розглядати як багатоаспектний процес, який має на меті сформувати відповідальне ставлення до країни, популяризувати мову, пропагувати вітчизнянє, сприяти активній громадській позиції, виховувати почуття гордості за приналежність до свого етносу. Духовні ж цінності мають бути покладені в основу патріотичного виховання учнівської молоді ПТНЗ, які сприятимуть консолідації та відродженню української нації.

### Література

1. Афанасьєв А. Проблема формування ідеалів патріотичного виховання та ціннісних орієнтацій на сучасному етапі / А. Афанасьєв, Н. Іщук // Рідна школа. – 2009. – № 12. – С. 19–21.
2. Бойко А. М. Виховання людини: нове і вічне / А. М. Бойко. – Полтава: Техсервіс, 2006. – 568 с.
3. Гасанов З. Т. Цели, задачи и принципы патриотического воспитания граждан / З. Т. Гасанов // Педагогика. – 2005. – № 6. – С. 59–63.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Дроговоз В. А. Патріотично-військове виховання студентської молоді в освітньо-виховному просторі університету : автореферат на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спеціальність 13.00.07. «Теорія і методика виховання» / В.А. Дроговоз / Східнослов'янський національний ун-т ім. Володимира Даля. — Луганськ, 2010. — 20 с.
6. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
7. Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання: навчальний посібник / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2008. – 415 с.
8. Пірен М. Етнополітика в Україні : соціо-психологічний аналіз / М. Пірен. – К. : Університет «Україна», 2007. – 408 с.
9. Психологія особистості : хрестоматія : навч. посіб. / О. Б. Мельничук, Р. Ф. Пасічняк, Л. М. Вольнова та ін. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 532 с.
10. Сележан Й. Ю. Основи національного виховання (Українознавство: історичний, філософсько-релігійнознавчий аспекти ) : Хрестоматія / Й. Ю. Сележан. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2006. – 306 с.
11. Шапар В. Психологічний тлумачний словник / В. Шапар. – Х. : Прапор, 2004. – 640 с.